

ШУКУР ХОЛМИРЗАЕВ ҚИССАЛАРИДА ҒОЯ ВА ОБРАЗ

Назарова Гулираъно Фахриддин қизи
ЎзЖДТУ халқаро журналистика факултети
1-босқич талабаси
Е-маил: назаровагулирано529@gmail.com
Тел: +998957880398

Аннотация: ушбу мақолада ўзбек насрининг забардаст вакилларида бири Шукур Холмирзаев қиссалари таҳлилга тортилган. Ёзувчи қиссаларидаги ғоя ва образ атрофлича ўрганилган. “Букри тол” қиссасидаги образлар ҳақида фикр юритилган. Таҳлилда Ойна опа образига алоҳида урғу берилган.

Калит сўзлар: қисса, ғоя, образ, жанр, тур, пейзаж, хронотоп, мотив.

Абстракт: тҳис артисле анализес тхе шорт сториес оф Шукур Кҳолмирзаев, оне оф тхе леадинг репресентативес оф Узбек просе. Тхе идеа анд имаге ин тхе шритеръс сториес аре тҳороугҳлй студиед. Тхе чарактерс ин тхе сторй “Букри тол” шере диссуссед. Ин тхе анализис, а спесиал емпҳасис ис пласед он тхе имаге оф Систер Опа.

Key words: сторй, идеа, имаге, жанре, тйпе, ландссапе, хронотопе, мотив.

Шукур Холмирзаевнинг қаҳрамонлари соддалиги, тўпорилиги ва айни пайтда самимийлиги билан ажралиб туради. Адибнинг маҳорати шундаки, у ҳар бир қаҳрамоннинг ички дунёсини чуқур таҳлил этади. Шу боис ҳам у яратган қаҳрамонлар китобхон қалбига яқин кишилардир. Муҳими, ёзувчи яратган образ характерлари бир-бирига ўхшамайди. Ш.Холмирзаев адабиётимизга янги қаҳрамонларни олиб кирди. Унинг қаҳрамонлари миллий ўзликни англаган, янги тафаккур уфқларини ўзида акс еттирган инсонлардир.

Шукур Холмирзаев ўз асарларида болалиги кечган қишлоқ манзараларини маҳорат билан чизади. Ёзувчининг Бойсун ҳақидаги асарлари ўқувчини бефарқ қолдирмайди.

Адибнинг болалиги қийин кечди. Унинг отаси Файзулла Холмирза ўғли қирқинчи йилларда катагон қурбони бўлди. Еҳтимол, шу туфайли Шукур Холмирзаев катагон даврининг жароҳатларини биринчи бўлиб ўз асарларида қаламга олган ўзбек адибларидандир.

“Букри тол” қиссасининг қаҳрамонлари самимий ва содда кишилардир.

Қисса қаҳрамонларидан бири Санам болалиқдан ота меҳрига зор бўлиб ўсди. Турмушга чиқиб ҳам бахтли бўлолмади. Турмуш ўртоғи Умаржон бевакт дунёдан ўтди.

“Ташқарида қиш жонивор ҳам хирмон совуряпти-да. У дема, бу дема, билиб турибман, болам, яна йиғлагансан. Ахир, қўй энди, тақдир екан, тақдир. Ё‘қасам, шунча йилдан бери бировнинг бурнини қонатмаган кон келиб-келиб Умаржоннинг устига ағнармиди. Бирники ўтдан, бирники сувдан деганларидай, ерингнинг пешонасига битилгани шу екан. Сен бўлсанг, беҳудага азоб чекиб, ўзингни хароб қилипсан. Шукур қил, ҳеч нарсадан каминг ё‘қ. Бошингда пушти паноҳинг - енанг бор. Илоҳим, Ойнажонимнинг бошини тошдан қилган бўлсин”

Ушбу парча китобхонни Санамнинг чигал тақдиридан воқиф етади.

Шўро замонининг ёвуз сиёсати қатағон қурбонларининг болаларини ҳам четлаб ўтмади. Маъмуржон шу тузум қурбони бўлди. «Букри тол» қиссасида акс етган воқеаларда қатағон қурбонларининг тақдири бадий жихатдан тўлақонли ифодаланган. Шу аснода ёзувчи асарда ўз биографиясига оид баъзи нуқталарни акс еттиради. Қисса жанрининг биографик элементларни қамраб олиши адабиётхуносликда кўп таъкидланади. Ш.Андерсон, Л.Н.Толстой, М.Горкий, Ғ.Ғулом, Ойбек, А.Қаҳҳорлар ижодида бунга кўплаб мисол топишимиз мумкин.

“Ойна опа елкасига ташлаб чиққан телегрейкасини апил-тапил кийганича, милиционерга ергашди. Идорада унга нималарнидир айтиб, қўнглини кўтарган бўлишди. Ойна опа ҳайрон, уларнинг гапини уқиб ололмас еди.

Ниҳоят уни, саҳнига пишиқ қизил ғишт ётқизилган кенг ҳовлининг тўридаги сувоқлари кўчиб тушган бинога бошлашди. Дим, қўланса ҳидли коридордан ўтиб, қалин арча ешигига етишди. Ешик очилди. Ичкарига оқиб кирган хира ёруғлик нимқоронғи уйнинг ўртасида чалқанча тушиб ётган кишини ёритди. Унинг юзи билинмас, бошининг ён-верида қандайдир халқоблар йилтирар, бўғувчан илиқ қон ҳиди димоққа уриларди. Ойнахон шу он отилиб жасаднинг олдида борди, чўнқайганича ўтириб бўғиқ хириллаб уни жинниларча таталади, у қимирлайвермагач, ўзи ҳушидан кетди...” (Холмирзаев Ш. Букри тол. – Б. 34-35.)

Бу каби тасвир, бир томондан, ёзувчининг маҳоратидан дарак берса, иккинчи томондан, ўша давр фожиаларини ҳис қилишга ёрдам беради. Ёзувчи ҳаётдан олган материали воситасида давр муаммоларини кўрсатиш ғоясини илгари сурар екан, қамоқхонадаги ҳаётни бутун даҳшати билан тасвирлайди. Йиллар ўтиб, қатағон бўлганлар оқланади. Кунлардан бир куни қамоқхона дарвозаси олдида Ойна опага тескари қараган ўша милиционер кириб келади ва Нормурод аканинг ўлими олдида ёзган хатини унга топширади:

“Ойна ... газетада арзимаган бир сўз хато кетган екан. Шунинг учун мени айблашяпти. Гўё мен атайлаб қилган емишман. Ўзинг ўйла, бу қандай ҳақсизлик! Сохта гувоҳларнинг гапига ишонишса-ю, менга ишонишмаса?! Юқорига ариза берган едим, лекин, негадир жавоб ололмаяман. Ортиқ чидолмайман! Ойнажон, асабларим соб бўлди... бир гапни такрорлайвериш жонимга тегди. Мени кечир:

кўп ўйлама, йиғлама... Баъзан ҳаётда шундай бўлар экан... сен иродали бўл! Инсонга ишониш керак. Баъзиларга ўхшаб, ҳукм чиқаришга асло шошилиш керак эмас... Ҳай майли! Хайр, Ойнам! Санамга еҳтиёт бўл, сенга топширдим уни! Иш дея-дея унинг дийдорига тўёлмадим-а!

Алвидо, азизларим, хайр!” (Холмирзаев Ш. Букри тол. – Б. 34-35.)

Ҳаётда рўй берган бу каби аянчли воқеалар Ойна опанинг иродасини минг бора синовдан ўтказди. Ҳаёт ташвишлари Ойна опани улғайтирди.

Ойна опа, Санам, Маъмуржонларнинг ҳаёт ё’ли бир-бирларига ўхшайди. Ойна опа, Санам турмуш ўртоқларидан ерта ажралади. Маъмуржон ота-она дийдорига зор бўлиб ўсди. Ёзувчи маҳорати шундаки, қиссада ҳар бир деталдан асар ғоясини очиш учун унумли фойдаланади. Баҳорнинг кириб келиши тасвирида ҳам буни кўриш мумкин. Бадиий ғоя ва бадиий образ уйғунлиги асар муваффақиятини белгилаган.

“Тепаликлар ортидаги Санамнинг чорбоғига ҳам ҳеч кимдан сўроқсиз, бу ҳовлида одам борми, ё’қми - суриштириб ўтирмай баҳор кирди. Ўрик куртакларининг учи торс-торс ёрилиб, жигарранг қобиқлари ичидан оқ- кизғиш чизиқчалар кўриниб қолди. Лойхонада бадбўй, лекин чиройли ерта баҳор ўсимлиги туталар бир текис униб чиқди. Улар устига егилиб турган қатор олчалар ҳам уйғонди: гулдан ҳали дарак ё’ғ-у, кўм-кўк, ушоқ-ушоқ япроқчалар чиқарди.

Ҳаёт ўз изида, ҳар ким ўз дарди, ўз ташвиши билан” (Холмирзаев Ш. Букри тол. – Б. 8-9)

Бу сатрлар ҳаёт абадийлигига ишорадир. Баҳор қайтиб келаверади, улар еса баҳор каби ўтиб бораверадилар. Мана шу даврда инсон ўзини англашдек улғу мақсад сари интилаверади.

Қиссада ана шу улғу ният алоҳида меҳру муҳаббат билан қаламга олинади. Пейзаж ёрдамида янада яхши тасвир етилади. Психологик вазифани бу ўринда пейзаж ва инсон руҳияти, қисса қаҳрамони ўртасидаги муносабат бажаради. Чунки бу ҳаётда ҳар ким ўз бахтини излайди. Табиат бағрида яшаётган инсон унинг қонунларидан четга чиқиб яшолмайди. Инсон ҳам баҳор каби яшайди, куз каби сарғаяди. Ёзувчи Санам образи тимсолида баҳорини излаётган инсон қисматини тасвирлайди.

Асар қаҳрамонлари чинакам еътиқодли инсонлардир. Улар бир-бирига меҳрли, садоқатли. Шунинг учун ҳам улар тақдир зарбаларига дош бериб, товланиб яшайдилар. Маъмуржон кўринишдан содда, беозор йигит. Ёзувчи унинг бизга номаълум бўлган қирраларини ҳам очиб беради. Меҳмондорчилик баҳонасида Маъмуржон Ойна опага сохта ҳужжатларга қўл қўйдирмоқчи бўлади. Ойна опа бундай кинғирликлар билан келишолмайди.

Ёзувчи Маъмуржон образини яратишда аввалига меҳр-муҳаббат билан ёндашади. Китобхон ҳам Маъмуржонни содда ва хокисор инсон сифатида қабул қилади. Муаллиф аввалига Маъмуржоннинг ички дунёси тўғрисида бирон нарса демайди. Аммо Ойна опа Маъмуржоннинг йигитларга хос бўлмаган қилиқларидан, хатти-ҳаракатидан ранжийди. Ҳатто бир неча марта танбеҳ ҳам берган. Ҳамиша ҳалол ва покиза яшаб келаётган Ойна опа Маъмуржон каби хушомадгўйлар билан келиша олмайди. Ёзувчи буни диалог орқали очиб беради.

“ – Маъмуржон, кечирасиз, есимда борида айтиб қўяй: сизнинг бир одатингиз менга ёқмаяпти.

Маъмуржон пешонаси тагидан Ойна опага мўлтираб қаради ва бошини осилтириб, қўлларини қовуштирди. Сўнгра минғиллаган товуш билан сўради:

- Қанақа одатим экан, опажон?

- Худди мана шу одатингиз: қўлларингизни қовуштириб, бошингизни егиб туришингиз. Мен жуда хижолат тортяпман. Агар раис опам хижолат тортмасин десангиз, бу одатингизни ташланг” (Холмирзаев Ш. Букри тол. – Б. 34-35.)

Ёзувчи мана шу одат замирида нима яширинганини очиб беради: Ойна опа Маъмуржонда қаллобликка бўлган мойилликни сезади. Унга танбеҳ беради. Лекин барибир Маъмуржоннинг ҳаёти Санамнинг ҳам, Ўлмас опанинг ҳам, Ойна опанинг ҳам ётиборидан четда қолмайди. Маъмуржондаги соддалик Санамга маъқул келиб, улар турмуш қуришади.

“Букри тол” қиссаси қаҳрамонлари ўткинчи сиёсат югурдагига айланмади. Уларга хос бу чизги жуда характерли чизгидир. Шунинг учун ҳам “Букри тол” қиссаси ва унинг қаҳрамонларини ўзбек қиссачилигидаги янгилик, қўлга киритилган ютуқ деб баҳолаш мумкин.

Ижодкор қалби ва бадиий ҳақиқат, гоё ва бадиий воқелик ҳақида фикр юритар эканмиз, ҳар бир бадиий асар даражасини ёзувчи қалбининг теранлиги, нигоҳининг ўткирлиги белгилашини таъкидлаш ўринлидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Холмирзаев Ш. Тупроқ кўчалар //Йўллар йўлдошлар. -Т.: Ёш гвардия, 1984.
2. Холмирзаев Ш. Чўлоқ турна //Йўллар йўлдошлар. -Т.: Ёш гвардия, 1984.
3. Холмирзаев Ш. Ўн саккизга кирмаган ким бор //Тоғларга қор тушди. - Т.: Ёш гвардия, 1987.
4. Холмирзаев Ш, Тоғларга қор тушди. Қиссалар, эсселар. -Т.: Адабиёт ва санъат, 1987.
5. Холмирзаев Ш. Букри тол //Тоғларга қор тушди. -Т.: Ёш гвардия, 1987.
6. Холмирзаев Ш. Тоғларга қор тушди // Қиссалар, эсселар. -Т.: Ёш гвардия, 1987.
7. Ҳотамов Н., Саримсоқов Б. Адабиётшунослик терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. -Т.: Фан, 1983.